

Fornleifaskráning á Suðurlandi

vegna mats á umhverfisáhrifum
Suðurlandsvegar

Unnið fyrir Vegagerðina

Bjarni F. Einarsson
Desember 2008

Forsíðumyndin sýnir einn af Grímsklettum í landi Hellis, vestur af Ölfusá. Þarna mun hafa verið álfabyggð og getum að því leitt að klettarnir kunni að vera aftökustaður eða gálgaklettar. (Ljósm. B.F.E. Fornleifar Ölfus nr. 74).

FORNLEIFAFRÆDISTOFAN

© Bjarni F. Einarsson
Unnið fyrir Vegagerðina
Desember 2008

Inngangur

Að beiðni Eflu hf, fyrir hönd Vegagerðarinnar, kannaði Fornleifafræðistofan nokkrar hugmyndir að vegi frá Hveragerði austur fyrir Selfoss (sjá mynd 1), með tilliti til fornleifa.

A.m.k. 100 m breitt svæði sín hvoru megin við hinar fyrirhuguðu veglínur var kannað.

Ekki voru könnuð svæði utan áhrifasvæðis veglínanna sem hugsanlega verða fyrir raski af völdum framkvæmdanna svo sem efnisgeymslur, vinnubúðir eða annað. Hugmyndirnar breyttust lítillega á meðan á rannsókn stóð og hafa svæði dottið út sem voru þó skráð. Viðkomandi fornleifar eru með í umfjölluninni.

Farið var í gegnum nokkrar heimildir svo sem sýslu- og sóknarlýsingar, örnefnaskrár, *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, Friðlýsingarskrá* og ýmsar þjóðsögur.

Vettvangsvinna fór fram í nóvember 2008. Hver staður fékk eitt númer og fornleifar á viðkomandi stað, einar eða fleiri, fengu sitt undirnúmer. Þannig getur einn staður geymt einar eða fleiri fornleifar (t.d. nr. 26:1-20 o.s.frv.). Hvert sveitarfélag hefur sitt eigið númerakerfi frá 1 – n.

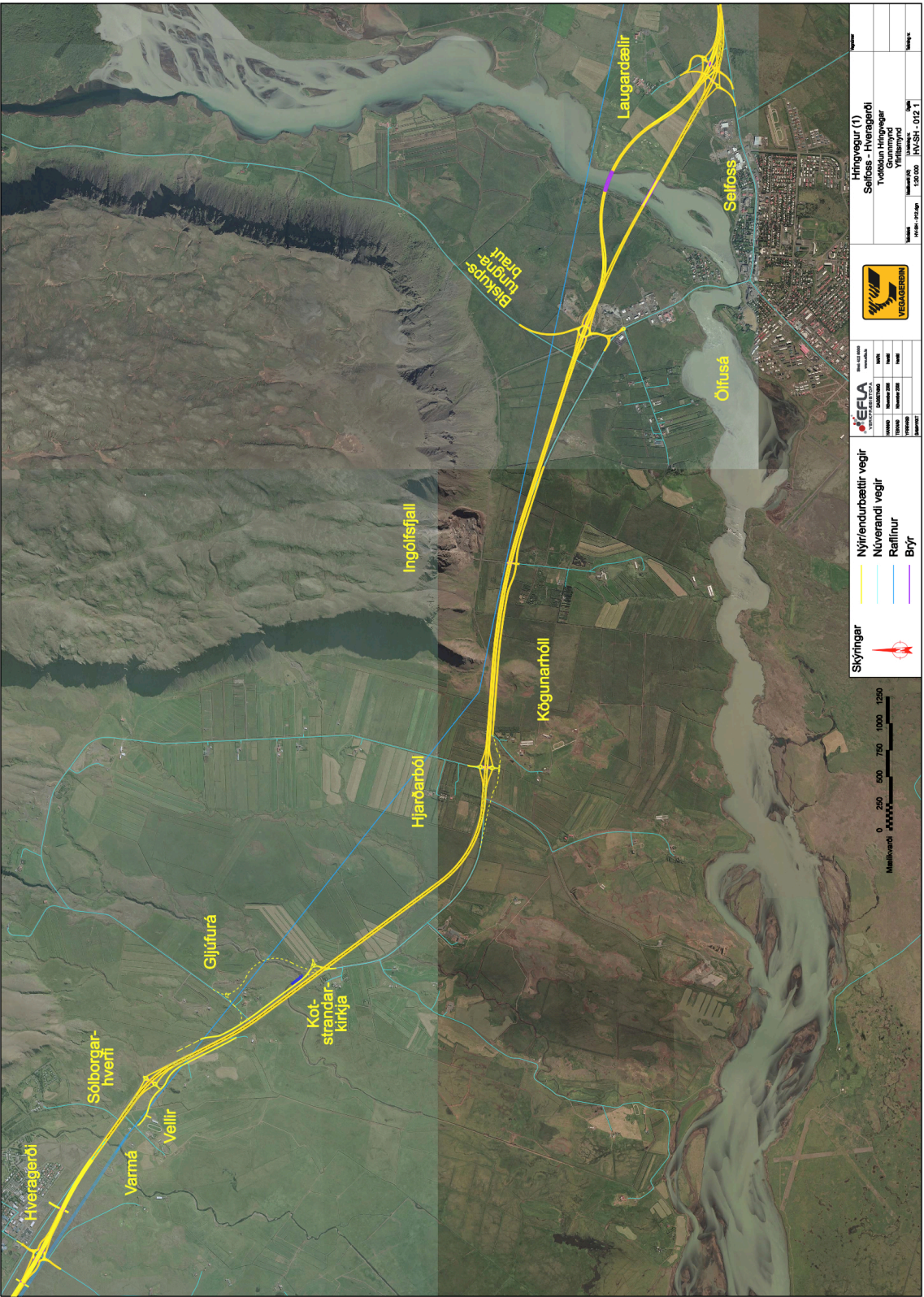
Í landi Hellis hafði farið fram skráning vegna deiliskipulagsvinnu í sambandi við fyrirhugað útivistarsvæði og skógrækt á svæðinu (Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir 2004). Áður hafði Fornleifafræðistofan skráð hugmynd að línustæði Búrfellslínu 3A, sem ekki var valin (Bjarni F. Einarsson 1998). Líklega mun vera til svokölluð svæðiskráning sveitarfélagsins Ölfuss, en slík skrá bætir engu við þær heimildir sem finna má í örnefnaskrá og öðrum heimildum. Hún var ekki notuð við þessa vinnu.

Bent skal á að margra fornleifa varð vart í nágrenni hins fyrirhugaða Suðurlandsvegar, þó þær væru ekki skráðar nú vegna þess að þær voru fyrir utan þær hugmyndir af veglínunum sem nú voru í athugun. Verði veglínunum breytt þarf að skoða þau svæði sem þá verða innan áhrifasvæðisins með tilliti til fornleifa.

Þegar hættumatið var skilgreint í fornleifaskránni var gengið út frá því að hinar fyrirhuguðu vegaframkvæmdir myndu ætíð taka tillit til fornleifa og ekki skaða þær. Þó var talið að af framkvæmdunum væri tímabundin hætta og lagt var mat á hana í viðeigandi reit í skránni. Sú hætta ætti að vera yfirstaðin eftir að framkvæmdum lýkur, nema að ekki hafi verið hægt að taka tillit til þeirra og farið út í þær mótvægisáðgerðir sem Fornleifavernd ríkisins taldi nauðsynlegar.

Sérstakar þakkir fá ábúendur á Sandhóli, Bakkárholti og Laugardælum fyrir ýmsa aðstoð og gagnlegar upplýsingar.

Fulltrúi verkkaupa var Árni Bragason hjá Eflu hf.

Mynd 1. Yfirlit yfir hinar ýmsu hugmyndir að vegalínu frá Hveragerði austur yfir Selfoss. Loftmynd: Loftmyndr ehf. Viðbætur Línuhönnun (Efla) hf.

Mynd 2. Staðsetning fornleifa austast á hinu kannaða svæði, í landi Hellis og Laugardæla. Loftmynd: Loftmyndir ehf. Viðbætur: Efla hf/Fornleifafraeðistofan.

Skráningin

Á hinu kannaða svæði eru engar friðlýstar fornleifar, en í næsta nágrenni þess eru friðlýstar fornleifar, en það eru tveir hellar við eyðibýlið Helli, skammt vestur af Ölfusá (Fornleifaskrá 1990:77).

Samkvæmt þjóðminjalögum frá 2001 eru allar fornleifar eldri en 100 ára friðaðar og sumar friðlýstar. Þeim má enginn, hvorki landeigandi, framkvæmdaaðili né nokkur annar spilla, granda né úr stað færa, nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins (10. gr.). Því eru allar fornleifarnar á svæðinu, sem eldri eru en 100 ára, friðaðar skv. lögnum.

Friðlýstum fornleifum fylgir 20 m friðhelgt svæði út frá ystu sýnilegu mörkum þeirra. Um friðaðar fornleifar gilda engin sérstök ákvæði hvað þetta varðar. Sú hefð hefur þó komist á að fara ekki of nærri fornleifum og taka tillit til eðlis þeirra og þarfa.

Á hinu kannaða svæði fundust samtals 21 staður með fleiri en 30 fornleifum eða minjum. Á 17 staðanna fundust aðeins einar fornleifar, en á öðrum fundust frá tveimur til fimm fornleifar.

Af þessum 20 stöðum teljast þrír hafa hátt minjagildi, 10 talsvert og átta lítið. Bent skal á að á sumum stöðum með fleir fornleifum kunna einsakar fornleifar eða minjar að hafa minna eða hærra minjagildi en staðurinn í heild. Þannig er það t.d. með fornleifar í nágrenni við Svarfhól í landi Laugardæla. Það er heildin sem gefur þessum fornleifum mest gildi.

Varðveislugildi er yfirleitt eins og minjagildið, en tvö frávik eru frá því. Minjar nr. 9 í Ölfusi hafa lítið minjagildi og ekkert varðveislugildi, og fornleifar nr. 74 hafa lítið minjagildi en talsvert varðveislugildi. Í fyrra tilvikinu er um mjög ungar minjar að ræða sem eru illa farnar og í hinu síðara er um stað tengdan þjóðtrú að ræða. Er getum að því leitt að sá staður kunni jafnvel að vera gleymdur aftökustaður, en munnmæli herma að á staðnum hafi verið álfabyggð.

Í ágætu ástandi voru 15 staðir, í sæmilegu ástandi voru fimm og einn var í lélegu ástandi. Á sumum staðanna voru einstakar fornleifar eða minjar í mismunandi ástandi, ágætu, sæmilegu og lélegu (sjá töflu 1). Staðir eins og álfa- eða huldufólksbústaðir og ferjustaðir töldust vera í ágætu ástandi þó engin mannaverk væri þar að sjá.

Engar fornleifar voru taldar vera í mikilli hættu vegna hverskyns ástæðna, en tveir staðir með fleiri en sjö fornleifum voru í lítilli hættu, annar vegna golfvallar og hinn vegna ábúðar. Í mikilli tímabundinni hættu vegna hins fyrirhugaða vegar voru 25 fornleifar/minjar á 16 stöðum og í lítilli hættu þeirra vegna voru fimm fornleifar eða minjar á jafn mörgum stöðum.

Enginn staður er talin geyma fornleifar sem eru eldri en 1550, en ekki er hægt að útiloka að undir sumum eyðibýlanna kunni að leynast minjar eldri en 1550. Tel ég reyndar að miklar líkur séu til þess. Allir aðrir staðir, nema einn, eru taldir geyma fornleifar frá tímabilinu 1550 – 1900. Undantekningin

er einn staður með yngri minjum en 100 ára. Sá staður telst því ekki til fornleifa (því er vísað í hann sem minja í textanum).

Ástæða þykir til að merkja þrjá staði í Hraungerðishreppi og tvo í Ölfusi, en þar er þegar einn þeirra merktur með skilti (ferjustaðurinn nr. 73). Með merkingu er átt við að merkja þá á almennum kortum en þó einkum á staðnum sjálfum með skiltum.

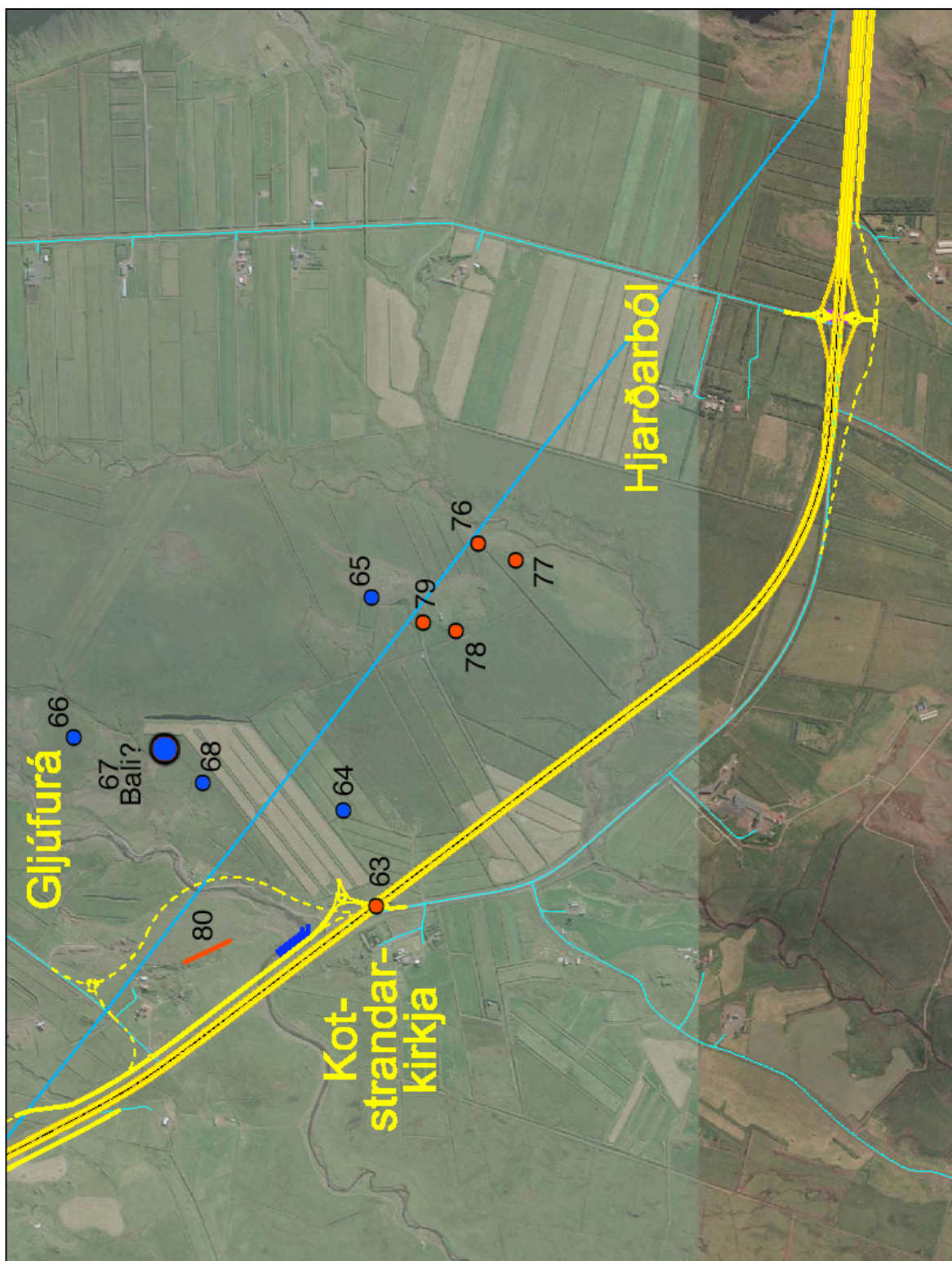
Hugleiða mætti að friðlýsa fornleifar nr. 2 og 3 í Hraungerðishreppi og nr. 75 í Ölfusi, en þetta eru leifar meintra kotbýla og upphlaðins vegar (sjá hér að neðan).

Nr.	Tegund	Fj.	Hættumat	Hætta	Ástand	Alkur	Minjagildi	Varðgildi	Mótvæðgerðir
Hraungerðishreppur									
1:1-5	Eyðibýli	5	Golfvöllur	Lítill	Sæm.	1550-1900	Hátt (7,5)	Hátt (7,5)	Rannsókn
1:1	Bæjarhóll	1	Golfvöllur	Lítill	Sæm.	1550-1900	Hátt (7,5)	Hátt (7,5)	Rannsókn
1:2	Brunnur	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talsvert (6)	Talsvert (6)	Rannsókn
1:3	Eyktarmark	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Engar
1:4	St. tengdur þjóðtr.	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Engar
1:5	Rúst	1	Ekkert	Engin	Sæm.	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Prufuholur
2:1	Eyðibýli og rúst	>2	Ábúð	Lítill	Ágætt	1550-1900	Hátt (7,5)	Hátt (7,5)	Rannsókn
3:1	Rústir	>4	Ekkert	Egin	Ágætt	1550-1900	Hátt (8)	Hátt (8)	Rannsókn
4:1	Rúst	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talsvert (5)	Talsvert (5)	Rannsókn
5:1	Ferjustaður	1	Ekkert	Engn	Ágætt	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Engar
5 staðir		>13 fornleifar							
Ölfus									
8:1	Garður	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talsvert (5)	Talsvert (5)	Rannsókn
9:1	Rúst	1	Ekkert	Engin	Lélegt	1900-	Lítið	Ekkert	Engar
63:1	Rúst	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talsvert (5)	Talsvert (5)	Rannsókn
68:1	Rúst	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talsvert (6)	Talsvert (6)	Rannsókn
69:1	Garður	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talsvert (5)	Talsvert (5)	Rannsókn
70:1	Gerði	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talsvert (6)	Talsvert (6)	Rannsókn
71:1	Rúst	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talvert (6)	Talvert (6)	Rannsókn
72:1	Garður	1	Ekkert	Engin	Sæm.	1550-1900	Talsvert (5)	Talsvert (5)	Rannsókn
73:1	Ferjustaður	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Engar
74:1	St. tengdur þjóðtr.	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Lítið (3)	Talsvert (7)	Eftirlit
75:1	Þjóðleið	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Rannsókn
76:1	Rúst	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Rannsókn
77:1	Rúst	1	Ekkert	Engin	Ágætt	1550-1900	Talsvert (7)	Talsvert (7)	Rannsókn
78:1	Rúst og garður	2	Ekkert	Engin	Sæm.	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Rannsókn
79:1	Fjárhús	1	Ekkert	Engin	Sæm.	1550-1900	Talsvert (6)	Talsvert (6)	Rannsókn
80:1	Garður	1	Landeyðing	Talsverð	Sæm.	1550-1900	Lítið (4)	Lítið (4)	Rannsókn
16 staðir		17 fornleifar/minjar							
Samtals:									
21 staðir		>30 fornleifar/minjar							

Tafla 1. Helstu niðurstöður fornleifaskráningarinnar vegna hins fyrirhugaða Suðurlandsvegar. Sérstaklega er bent á að hættumat miðast við ástandið eins og það er nú, en í fornleifaskrá er tímabundin hætta skilgreind. Sjá nánar upplýsingar í fornleifaskrá.

Helstu fornleifarnar

Merkilegustu fornleifarnar sem fundust á áhrifasvæði hins fyrirhugaða Suðurlandsvegar eru að mati undirritaðs þessar:

Mynd 3. Staðsetning fornleifa í landi Kotstrandar, Sandhóls og Bakkárhóls. Bláir punktar sýna fornleifar sem skráðar voru vegna deiliskipulagsvinnu í landi Kotstrandar. Þær eru ekki með í meðfylgjandi fornleifasrká. Loftmynd: Loftmyndir ehf. Viðbætur: Efla hf/Fornleifafræðistofan.

Nr. 2:1 í Hraungerðishreppi, Moshóll/Músakot

Hér er átt við leifar eyðibýlisins Moshóls eða Músakots. Frá þessu býli segir í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1709 m.a. svo: „Musarhóll, þriðja hjáleiga, byggð á fjárhússstæði fyrir vel 50 árum; hún var áður heima við bæinn og hafði þá ekki nafn, en töður af heimatúni og engjar sem nú. Ábúandinn Jón Jónsson. Landskuld lx álnir í landaurum ut supra. Leigukúgildi iii, fyrir 2 árum iiiii. Leigur í smjöri heim til staðarins ut supra.“ (1918-1921:122). Þetta þýðir að fyrst hafa verið byggð fjárhús á staðnum, síðan kotbýli um 1660 og svo aftur fjárhús í byrjun 20. aldarinnar. Slíkt er ekki óþekkt víðar af landinu. Það er ekki heldur óalgengt að fjárhús eða beitarhús hafi verið byggð ofan á mun eldri minjum, t.d. landnámsminjum. Dæmi um slíkt er að finna á Granastöðum á Eyjafjarðardal (Bjarni F. Einarsson 1995).

Nr. 3:1 í Hraungerðishreppi, Rimi?

Rústir þessar eru ekki síður merkilegar en Moshóll sé það rétt að þarna kunni eyðibýlið Rimi eða Rimakot að leynast. Í *Jarðabók Árna og Páls* segir m.a. svo um Rima: „Rime, fimta hjáleiga, nú í auðn í 19 ár. Bygðist 5 eður 6 ár. Landskuld var xl álnir í landaurum ut supra. Kúgildi ii. Leigur í smjöri ut supra.“ (Ibid 1918-1921:122). Býli þetta hefur trúlega verið aðeins minna en Músakot sbr. landskuldina og kúgildin og komið í eyði um 1690.

Nr. 75:1 í Ölfusi, Hellisbrú

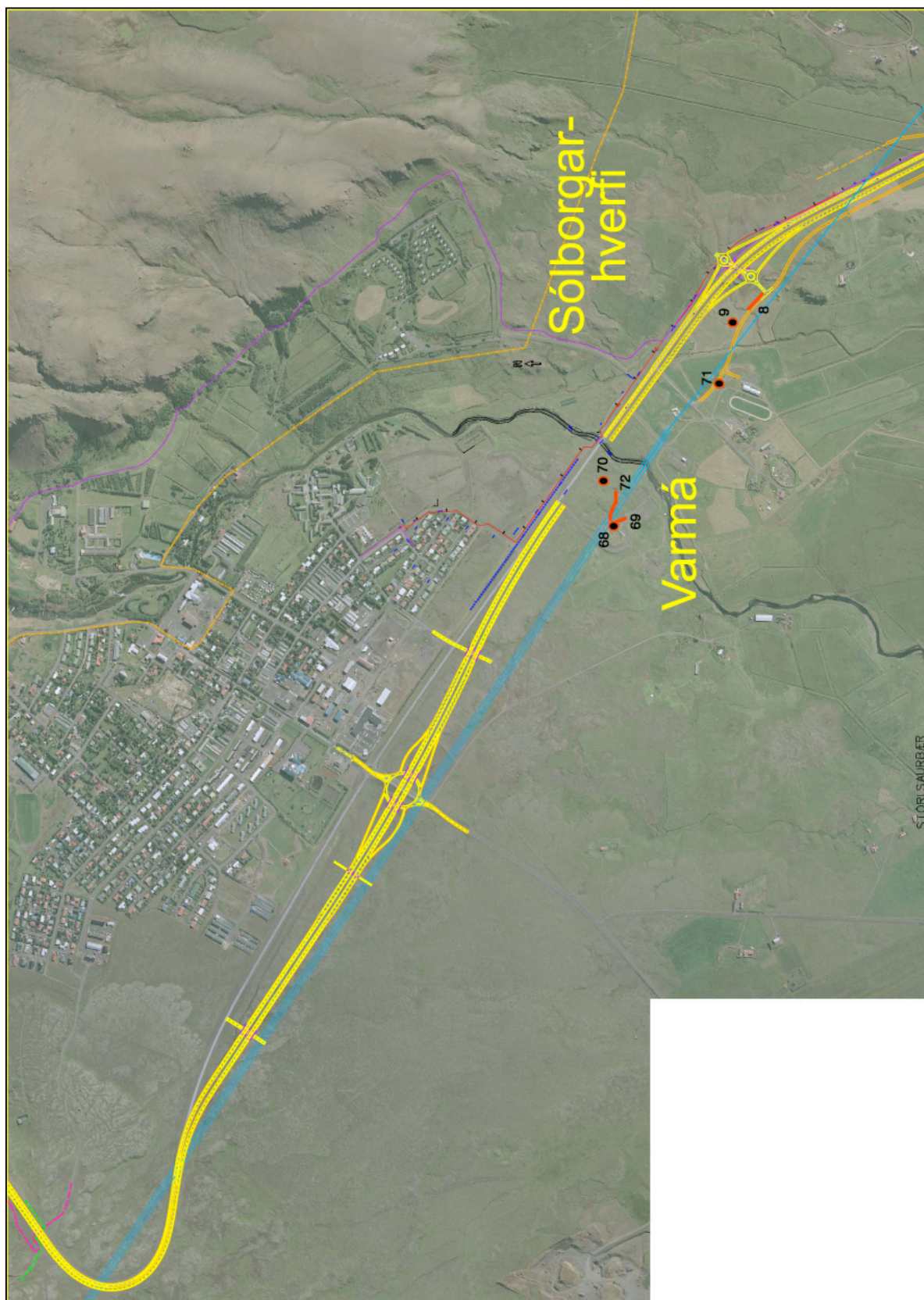
Í *Sunnlenskar byggðir* segir að Páll Melsteð sýslumaður hafi látið gera Hellisbrú um 1840 (1981:359). Ekki er ósennilegt að gatan kunni að hafa verið hlaðin upp á einhvern hátt mun fyrr en 1840. Til eru svokallaðir göngugarðar sem eru mjög gamlir, en þeir gátu m.a. legið yfir mýrar eða votlendi.

Vegir eins og Hellisbrú eru flestir sokknir í dag og því er Hellisbrú góður fulltrúi slíkra samgönguminja.

Nr. 77:1 í Ölfusi

Engar heimildir eru til um þennan stað. Örnefni gefa ekki heldur neinar vísbendingar um hvað þarna kynni að vera á ferðinni. Rústirnar eru afar ógreinilegar í forminu og ekki auðvelt að greina þar nokkur form sem gætu gefið til kynna hvers kyns þær eru. Í fornleifaskrá er þeirri tilgátu varpað fram að hér kunni að hafa verið eyðibýli eða sel. Hafi þetta verið eyðibýli hefur það verið eitt af mörgum hjáleigum sem stóðu á jörðum sveitarinnar. Sé þetta rétt eru minjarnar í hæsta minja- og varðveisluflokki.

Litlu vestar, í landi Kotstrandar, eru meintar rústir kotbýlisins Bala. Þessar rústir allar gætu vel verið samtíða. Hvorugar þeirra er getið í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* sem tekin var saman 1708 í Ölfusi, en Bala er getið í örnefnaskrá Kotstrandar.

Mynd 4. Staðsetning fornlifa vestast á hinu kannaða svæði, suðaustur af Hveragerði. Loftmynd: Loftmyndir ehf. Viðbætur: Efla hf/Fornleifafræðistofan.

Áhrif framkvæmda á fornleifar og mótvægisáðgerðir

Verði vegurinn lagður þar sem núverandi áætlanir segja til um, munu allnokkrar fornleifar vera í mikilli hættu eins og fram kemur í töflu 1 og meðfylgjandi fornleifaskrá. Í vissum tilfellum er hægt að komast hjá raski með því að haga framkvæmdum á þann veg og merkja fornleifarnar. Í öðrum tilfellum verður varla hægt að komast hjá raski, en slíkt má ekki gera nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Í enn öðrum tilfellum er nærumhverfi fornleifanna í hættu og þar gæti þurft á framkvæmdaeftirliti að halda til að tryggja að áður óþekktar og óskráðar fornleifar eyðileggist ekki. Þetta á einkum og sérílagi við þar sem eyðibýli eða meint eyðibýli eru skráð.

Sumar fornleifar, eins og götur og slóðar, verða ekki rannsakaðar með eiginlegri fornleifarannsókn. Þær má hins vegar ljósmynda frekar, færa inn á loftmyndir og fara yfir með málmleitartæki telji Fornleifavernd ríkisins það nauðsynlegt. Varðandi Hellisbrú er þó nauðsynlegt að grafa þverskurð verði ekki hægt að tryggja öryggi götunnar. Þar sem garðar verða fyrir raski ætti einn eða tveir þverskurðir að nægja sem mótvægisáðgerð. Varðandi yngri minjar getur verið nauðsynlegt að grafa skurð til að ganga úr skugga um að eldri minjar leynist ekki undir þeim. Um aðrar fornleifar svo sem skepnuhús, eyðibýli eða aðrar rústir þarf að rannsaka með eiginlegum uppgrefti að mati undirritaðs.

Tvær leiðir eru taldar koma til greina austast á svæðinu þar sem vegurinn á að liggja yfir Ölfusá. Efri leiðin snertir mun fleiri fornleifar en sú neðri. Því er ekki mælt með henni, þó henni verði hnikað eitthvað til, því fornleifar gætu leynst víðar þar sem um er að ræða eyðibýli og meint eyðibýli, en í kring um þau gætu hafa leynst ýmis hús sem ekki fundust nú.

Austast á svæðinu er fyrirhugað hringtorg. Er það nánast ofan í rúst nr. 3 sem er meint eyðibýli kotbýlisins Rima. Mælt er með því að færa hringtorgið til austurs í átt að gömlu heimkeyrslunni að Laugardælum, en þó halda því norðan þjóðvegarsins, því sunnan hans eru umfangsmiklar fornleifar (hugsanlega eyðibýli) sem ekki voru skráðar nú.

Í 14. grein þjóðminjalaga segir: „Nú telur landeigandi, ábúandi eða einhver annar, þar á meðal sá sem stjórnar opinberum framkvæmdum, svo sem vegna vegagerðar, veitulagnar, framræslu eða skógræktar, er haggð geti við fornleifum og skal hann þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá því áður en hafist er handa við verkið. Lýst skal nákvæmlega breytingum þeim er af framkvæmd mundi leiða. Fornleifavernd ríkisins ákveður hvort og hvenær framkvæmd megi hefja og með hvaða skilmálum. Við allar meiri háttar framkvæmdir, svo sem vegagerð, virkjanaframkvæmdir, flugvallargerð, veitulagnir og skógrækt, skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum framkvæmdum.“ (*Þjóðminjalög 2001*).

Skv. 12. grein þjóðminjalaga er öllum gert skylt að gera Fornleifavernd ríkisins viðvart ef fornleifar liggja undir skemmdum. Eins er öllum þeim sem finna áður óþekktar fornleifar skylt skv. 13. grein að skýra Fornleifavernd ríkisins frá fundinum eins fljótt og unnt er. Sömuleiðis er skylt skv. 18. grein laganna að tilkynna Fornleifavernd ríkisins svo fljótt sem við verður komið þegar gripir (forngripir) finnast í jörðu. Með þessari skýrslu er þessum skyldum fullnægt.

Niðurstaða og tillaga

Alls fundust 21 staður með fleiri en 30 fornleifum á hinu kannaða svæði í kringum fyrirhugaðan Suðurlandsveg.

Af stöðunum eru 16 taldir vera í mikilli tímabundinni hættu vegna hinna fyrirhuguðu framkvæmda, en þá er gengið út frá því að hægt verði að taka tillit til þeirra við framkvæmdirnar og að hættan verði engin eftir að þeim líkur.

Mælt er með því að fara neðri leiðina yfir Ölfusá og að færa aðkomu hins fyrirhugaða vegar að núverandi þjóðvegi eins nálægt gömlu heimreiðinni að Laugardælum og hægt er. Með því er hægt að komast hjá því að raska þremur hjáleigurústum sem allar eru frá 17. öld og líklega eldri. Bent skal á að aldrei var farið suður fyrir núverandi þjóðveg (utan við rannsókarsvæðið), en þar er vitað um fornleifar.

Allt rask á fornleifum varðar við þjóðminjalög og þarf leyfi Fornleifaverndar ríkisins til slíks eins og áður hefur komið fram. Fornleifaverndin setur einnig þá skilmála sem henni kann að þykja nauðsynlegir. Sé ekki hægt að tryggja öryggi þeirra fornleifa sem ekki eru taldar í mikilli hættu vegna fyrirhugaðra framkvæmda þarf einhverskonar mótvægisáðgerðir með leyfi Fornleifaverndar.

Varast ber að hafa vinnuskúra eða efnisgeymslur of nálægt fornleifum (mælt með a.m.k. 20 m fjarlægð) og haga akstri þungavinnuvéla með tilliti til fornleifa.

Heimildir:

- Bjarni F. Einarsson. *The Settlement of Iceland; a Critical Approach. Granastaðir and the Ecological Heritage*. Hið íslenska bókmenntafélag. Reykjavík 1995.
- Bjarni Harðarson. *Landið, fólkið og þjóðtrúin*. Árnassýsla. Selfossi 2001.
- Fornleifaskrá*. Skrá um friðlýstar fornleifar. Fornleifanefnd – Þjóðminjasafn Íslands. Ágúst Ó. Georgsson tók saman. Reykjavík 1990.
- Hálfðan Jónsson. „Descriptio Ölvshrepps anno 1703. *Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess III*. Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. Reykjavík 1937.
- Jarðabók Arna Magnússonar og Páls Vídalíns*. Árnassýsla. Annað bindi. Kaupmannahöfn 1918 – 1921.
- Jón Gíslason. *Úr farvegi aldanna I*. Reykjavík 1973.

Jón Matthíasson. „Lýsing Arnarbælisþinga 1840.“ Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. *Landnám Ingólfs*. Safn til sögu þess III. Reykjavík 1937. Bls. 79 - 94.

Jón Vestmann. „Lýsing Selvogsþinga 1840.“ Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. *Landnám Ingólfs*. Safn til sögu þess III. Reykjavík 1937. Bls. 95 - 122.

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. Búnaðarsamband Suðurlands. Reykjavík 1981.

Sýslulýsingar 1744 – 1749. Sögurit XXVIII. Reykjavík 1957.

Þjóðminjalög nr. 107, 20. maí 2001. Þingskjal 1490, 126.

Óbirtar heimildir.

Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir. *Fornleifaskráning í Helli,*

Ölfushreppi. Fornleifastofnun Íslands. Handrit. Reykjavík 2004.

Bjarni F. Einarsson. *Fornleifakönnun á Búrfellslínu 3A. Ölfusleið. Vegna mats á umhverfisáhrifum*. Fornleifafræðistofan. Handrit. Reykjavík 1998.

Bakkárholt. Örnefnaskrá. Þórður Ögm. Jóhannsson skráði. Örnefnaskrá. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Hellir. Guðmundur Kristinsson: *Saga Selfoss I*. Frá landnámi til 1930. (1991).

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Hellir og Fossnes. Þórður Ögm. Jóhannsson skráði. Örnefnaskrá. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Kotströnd. Örnefnaskrá. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Kotströnd. Athugasemdir. Örnefnaskrá. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Kotströnd. Sigmar Sigurðsson frá Gljúfri skráði. Örnefnaskrá. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Laugardælur. Úr safni UMF Baldurs í Hraungerðishreppi 1938-1939. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Örnefnatal í Hellislandi 1931. Skyggir II. Örnefnaskrá. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Munnlegar heimildir:

Haraldur Þórarinnsson bóndi á Laugardælum.

Margrét Gunnarsdóttir ábúandi á Bakkárholti.

Páll Auðar Þorláksson bóndi á Sandhóli.

Fornleifaskrá

Fornleifaskrá

Aðalnr.

1

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

Hverfi

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Svarfhóll

Undirnr.

1-5

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

14.-17.11.2008

GPS Staðsetning

E 403204 N 384479

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Eyðibýli

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

5

Hættumat

Golfvöllur

Hætta

Lítill

Ástand

Sæmilegt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Vegagerð

Tímab. hættumat

Mikil

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Já

Minjagildi

Hátt

Einkunn

7,5

Varðveislugildi

Hátt

Einkunn 2

7,5

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Efst og nyrst á aflöngum hól (Svarfhól), um 100 m suður af Ölfusá. Í túni (golfvelli).

Heimildir og munnmæli

Bjarni Harðarsson. *Landið, fólkið og þjóðtrúin*. Árnessýsla. Selfossi 2001.
Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Annað bindi. Árnessýsla.
Kaupmannahöfn 1918-1921.
Jón Gíslason. *Úr farvegi aldanna I*. Reykjavík 1973.
Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. Samið vegna 70 ára afmælis Búnaðarsamband Suðurlands. Reykjavík 1981.
Sýslu- og sóknarlýsingar. Árnessýsla. Svavar Sigmundsson sá um útgáfuna. Reykjavík 1979.
Örnefnaskrá, Laugardælur. Úr safni UMF Baldurs í Hraungerðishreppi 1938-1939. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

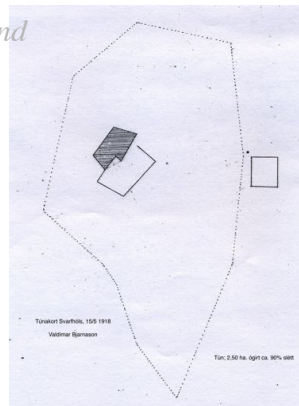
Lýsing

Eyðibýli.

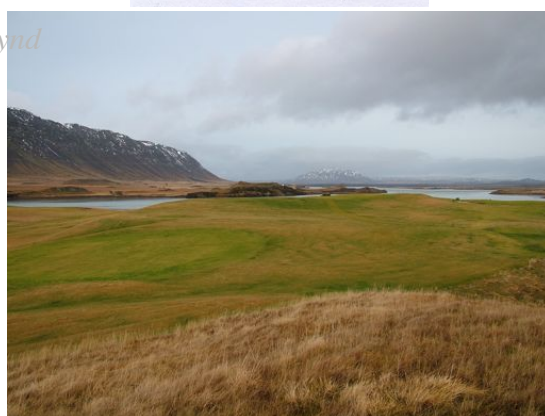
Nánast allt bæjarstæðið hefur verið sléttað vegna golfvallar sem þarna er. Af þeim mannvirkjum sem sjást á túnakortinu t.h. sést ekkert í dag. Þau sem sjást eru brunnur og rúst (nr. 2 og 3).

Ef grannt er skoðað má sjá hvar bærinn stóð, en þar eru vísbendingar um nokkur rými og hvernig bærinn snéri, en þar eru eins og túnakortið segir til um.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi eyðibýlisins þarf að rannsaka það með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja. Mælt er með framkvæmdaefirliti þá og ef að til framkvæmda kemur vegna fyrirhugaðrar vegagerðar á svæðinu.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

1

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

8706

Hverfi

Undirnr.

1

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Svarfhóll

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

14.11.2008

GPS Staðsetning

E 403091 N 384420

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Bæjarhóll

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Hætta

Ástand

Aldur

Í eyði

Tímab. hættumat

Tímab. hætta

Merkja?

Golfvöllur

Lítill

Sæmilegt

1550-1900

1919

Vegagerð

Mikil

Já

Minjagildi

Einkunn

Varðveislugildi

Einkunn 2

Friðlýsa?

Friðlýst?

Hvenær

Hátt

7,5

Talsvert

7

Nei

Nei

Lega og staðhættir

Efst og nyrst á aflöngum hól (Svarfhól), um 100 m suður af Ölfusá. Í túni (golfvelli).

Heimildir og munnmæli

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. Samið vegna 70 ára afmælis Búnaðarsamband Suðurlands. Reykjavík 1981.
Sýslu- og sóknarlýsingar. Árnessýsla. Svavar Sigmundsson sá um útgáfunu. Reykjavík 1979.
Örnefnaskrá, Laugardælur. Úr safni UMF Baldurs í Hraungerðishreppi 1938-1939. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Lýsing

Bæjarhóll.

Minjarnar eru á u.þ.b. 25 x 45 m stóru svæði og líklega snúið A - V með gaflana mót suðri.

Greina má einstaka bolla á yfirborði hins sléttaða túns sem þarna er í dag.

Suður af bænum gæti hafa verið kálgarður allt að 30 m til suðurs.

Líklega eru fleiri rústir undir sverðinum í næsta nágrenni bæjarrústanna, en ekki er hægt að staðfesta að svo sé vegna þeirrar sléttunnar sem þarna hefur átt sér stað.

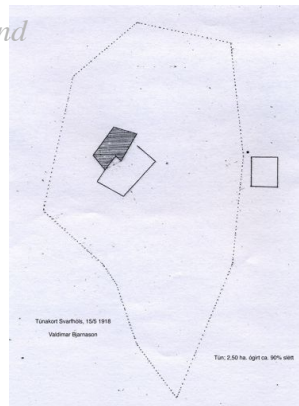
„Bæjarhúsin stóðu fremur hallandi til sólaráttar í holtinu, og snéru eins og venjulegt var á Suðurlandi til landssuðurs eða öllu heldur hærra, gegn aðalrigningaráttinni.“ (Jón Gíslason 1973:116). „En að baki aðalbæjarhúsanna voru nokkur útihús og afhýsi, sem voru ætluð til geymslu, eldunar og fleira.“ (Ibid 1973:117).

Nýlega hefur verið grafin vatnsleyðsla niður í grassvörðinn upp að minjunum austanverðum.

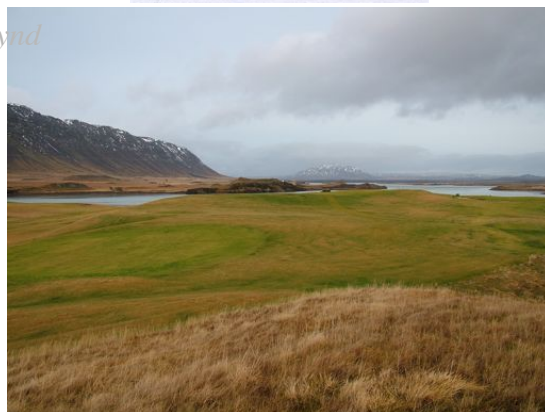
Á efri myndinni, sem er teiknuð upp árið 1918, má sjá matjurtagarð vestan við bæinn (skástríkað). Austan við hann er rúst sem ekki sást við vettvangsskoðun.

Túngarður hefur ekki verið utan um bæinn.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi bæjarhólsins þarf að rannsaka hann með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja. Mælt er með framkvæmdaeftirliti þá og ef að til framkvæmda kemur vegna fyrirhugaðrar vegagerðar á svæðinu.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

1

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

8706

Hverfi

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Undirnr.

2

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

14.11.2008

GPS Staðsetning

E 403175 N 384390

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Brunnur

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

6

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

6

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 50 m ASA af bæjarhúsarústum Svarfhóls. Í mýri við brekkurót.

Heimildir og munnmæli

Lýsing

Brunnur.

Um 1,5 m í þvermál, en sjálft opið er um 1 m í þvermál. Enn er vatn í brunninum og var rúmur einn metri niður á það þegar brunnurinn var skráður.

Að innanverðu er brunnurinn hlaðinn grjóti.

Yfir brunninum er járngrind til varnar mönnum og skepnum.

Ekki var hægt að greina brunngötu frá bænum.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi brunnsins þarf að rannsaka hann með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

1

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

8706

Hverfi

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Nónhóll

Undirnr.

3

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

17.11.2008

GPS Staðsetning

E 403119 N 384299

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Eyktarmark

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Í jaðri golfvallar um 120 m austnorðaustur af golfskála.

Heimildir og munnmæli

Haraldur Þórarinnsson ábúandi á Laugardælum.

Lýsing

Eyktarmark.

Áberandi kletthóll ausast í klettabelti (NA - SV) sem er á mörkum golfvallar. Kletturinn er um 10 m hár þar sem hann er hæstur. Efst á honum er fuglastapi (hundaskitsþúfa). Bergið sést við brúnina en annars er hóllinn gróinn.

Eyktarmarkið hefur væntanlega verið eyktarmark frá Svarfhóli og sagt til um þegar klukkan var 3 að degi til.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi eyktarmarksins þarf að leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins til að raska því og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

1

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

8706

Hverfi

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Undirnr.

4

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

17.11.2008

GPS Staðsetning

E 403077 N 384264

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Staður tengdur þjóðtrú

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Í jaðri golfvallar um 80 m austur af golfskála.

Heimildir og munnmæli

Bjarni Harðarsson. Landið, fólkið og þjóðtrúin.

Árnessýsla. Selfossi 2001.

Haraldur Þórarinnsson ábúandi á Laugardælum.

Jón Gíslason. Úr farvegi aldanna I. Reykjavík.

1973.

Lýsing

Staður tengdur þjóðtrú.

Skv. ábúendum á Laugardælum er álfabyggð í klettunum, einnig álfakirkja. Klettarnir eru um 70 m langir og er kirkjan talin vera þar sem þeir eru hæstir um miðbikið. Þar er hæðin um 15 m frá jafnsléttu sunnan við klettana.

Saga er sögð af hjónum sem voru greiðvikin við álfana og hlutu margt gott af því (Jón Gíslason 1973:111 - 129).

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi staðarins þarf að leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins til að raska honum og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

1

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Táknatala

8706

Hverfi

Undirnr.

5

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

17.11.2008

GPS Staðsetning

E 403204 N 384479

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Rúst

Tilgáta/Niðurstaða

Kartöflukofi

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Sæmilegt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 80 m suður af Ölfusá í NA jaðri golfvallar. Um 15 m vestur af Búrfellslínu 2.

Heimildir og munnmæli

Lýsing

Rúst.

6 x 9 m (NV - SA). Veggir úr grjóti (og torfi?), um 1 m breiðir þar sem þeir voru greinanlegir við SA-gaflinn. Dyr snéru mót SA.

Rústin er að mestu leyti grafinn inn í hól og er aðeins SA gaflinn á upphaflegu yfirborði.

Þak er enn á rústinni, en NA- og SV- helmingar eru fallnir inn í rústina, en mænirinn hangir enn uppi.

Skv. ábúenda Laugardæla var þarna kartöflugeymsla Svarfhóls og jafnvel lengur.

Inni í rústinni mátti sjá einangrunarplast í þaki.

Teikning/Ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar þarf að ganga úr skugga um að engar eldri minjar leynist undir rústinni og leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

2

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

8706

Hverfi

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Moshóll/Músakot

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

14.11.2008

GPS Staðsetning

E 403238 N 383976

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Eyðibýli og rúst

Tilgáta/Niðurstaða

Fjárhús

Verk

Suð 08

Fjöldi

>2

Hættumat

Ábúð

Hætta

Lítill

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

1905

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Já

Minjagildi

Hátt

Einkunn

7,5

Varðveislugildi

Hátt

Einkunn 2

7,5

Friðlýsa?

Já

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 35 m NA af heimreiðinni að golfskála (Svarfólsskála). Í túni.

Heimildir og munnmæli

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Annað bindi. Árnessýsla. Kaupmannahöfn 1918-1921.

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. Samið vegna 70 ára afmælis Búnaðarsamband Suðurlands. Reykjavík 1981.

Sýslu- og sóknarlýsingar. Árnessýsla. Svavar Sigmundsson sá um útgáfuna. Reykjavík 1979.

Örnefnaskrá, Laugardælur. Úr safni UMF Baldurs í Hraungerðis-hreppi 1938-1939. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Lýsing

Eyðibýli og rúst.

1) Eyðibýli.

Vegna túnasléttunar sjást nánast engin merki þess að þarna hafi staðið býli, en þó eru víða vísbendingar um að hús hafi verið á staðnum. Svæðið er um 120 - 160 m í þvermál (60 - 80 m radíus út frá rústinni). T.d. má sjá rústabrot um 15 - 20 m S af rústinni og annað um 30 m NNA af henni. Þriðja hóllinn er um 80 m suður af rústinni, nokkuð áberandi. Hann geymir mjög líklega rúst. Hann er um 10 - 15 m í þvermál og 0,7 m hár. Hóllinn er vel gróin grasi. Á milli hans og rústarinner er dálítill lægð í túninu.

Ofan á eyðibýlið hefur verið byggð:

2) Rúst.

10 x 18 m (ANA - VSV). Veggir úr torfi og grjóti, 2 - 3 m breiðir og 0,4 - 1,3 m háir.

Þrjú hólf eru á rústinni (A - C). Hólf B er grafið niður og er líklega hlaða. Þar má sjá garðlög allt um kring. Einnig sjást garðlög á stöku stað í hólfi A.

Dyr hafa snúið mót V, en þar eru veggir mun lægri og líklega hefur timburveggur staðið þar ofan á.

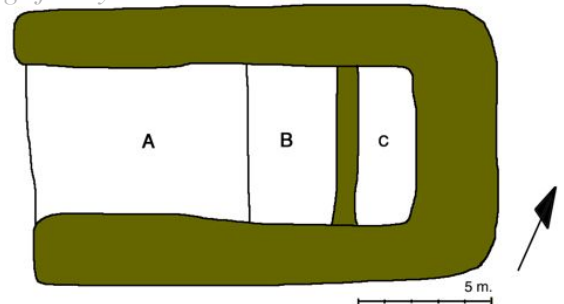
Rúst þessi er mun yngri en 1905 og telst því ekki til fornleifa.

Í Sýslu- og sóknarlýsingu hét kotið Músakot (1979:73). Þegar lýsingin var skrifuð 1841 hafði kotið legið í eyði um 20 ár.

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi eyðibýlisins þarf að rannsaka það með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja. Mælt er með framkvæmdaefirliti þá og ef að til framkvæmda kemur vegna fyrirhugaðrar vegagerðar á svæðinu.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Fornleifaskrá

Aðalnr.

3

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

8706

Hverfi

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Rimi/Rimakot?

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

17.11.2008

GPS Staðsetning

E 403486 N 383407

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Rústir

Tilgáta/Niðurstaða

Eyðibýli

Verk

Suð 08

Fjöldi

>4

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Já

Minjagildi

Hátt

Einkunn

8

Varðveislugildi

Hátt

Einkunn 2

8

Friðlýsa?

Já

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 150 m N við hringveginn í þýfðri mýri.

Heimildir og munnmæli

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Annað bindi. Árnessýsla. Kaupmannahöfn 1918-1921.
Sýslu- og sóknarlýsingar. Árnessýsla. Svavar Sigmundsson sá um útgáfuna. Reykjavík 1979.
Örnefnaskrá, Laugardælur. Úr safni UMF Baldurs í Hraungerðishreppi 1938-1939. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Lýsing

Rústir, gata og vatnsból.

1) Rúst.

Um 20 m í þvermál og 1 m há. Veggir úr torfi og grjóti. Ekki er hægt að greina nein örugg form á rústinni, en þó eru vísbendingar um 2 - 3 hólf. Rústin er afar þýfð og vel gróin mosa og grasi.

Um 10 m suður af rúst 1) er:

2) Rúst.

5 - 6 í þvermál og 0,5 m há. Veggir úr torfi (og grjóti?). Nánara form ekki greinanlegt. Rústin er þýfð og vel gróin mosa og grasi.

Um 20 m SSV af rúst 1) er:

3) Vatnsból.

Um 2 x 5 m að stærð. Botn þess var gróin við skoðun.

4) Gata.

Að rúst 1 liggur gata úr austri og heldur svo áfram til veturs handan rústarinnar. Gatan er um 1,5 - 2 m á breidd og 0,2 - 0,3 m djúp.

Fleiri rústir kunna að leynast á svæðinu.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir svo: „Rime, fimta hjáleiga, nú í auðn í 19 ár. Bygðist 5 eður 6 ár.“ Og áfram segir: „Var bygðin í fyrstu gjörð til að verja peningum annara manna yfirgang engja, sem hjáleigan var sett í.“ (1918-1921:122).

Í Sýslu- og sóknarlýsingum kemur fram heitið Rimakot sem ekki hafi verið byggt í manna minnum (1979:73). Þetta var upphaflega skrifað árið 1841.

Í Örnefnaskrá segir að að svæðið sem gengur suður af Laugardælatúni og niður undir þjóðveg og fyrir austan Moshólsmýri heiti Rimar (Örnefnaskrá, bls. 2).

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi eyðibýlisins þarf að rannsaka það með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja. Mælt er með framkvæmdaefirliti þá og ef að til framkvæmda kemur vegna fyrirhugaðrar vegagerðar á svæðinu.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

4

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

8706

Hverfi

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

21.11.2008

GPS Staðsetning

E 402567 N 384072

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Rúst

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

5

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

5

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Efst á eyju (nyrðri Laugardælaeyju), aðeins austan við miðju eyjarinnar. Í kjarrlendi.

Heimildir og munnmæli

Jón Gíslason. *Úr farvegi aldanna I*. Reykjavík 1973. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Annað bindi. Kaupmannahöfn 1918-1921.

Lýsing

Rúst.

Rústin er um 8 - 10 m í þvermál og 0,1 - 0,3 m há. Í miðjunni er klettur sem stendur nokkuð upp úr rústinni. Hann er um 2,5 m í þvermál og 0,7 m hár. Ekki er hægt að ákvarða nákvæmlega hvernig rústin hefur litið út, en ýmislegt bendir til þess að kofi hafi staðin norðan í lágum kletti og um hana hafi verið lítið gerði. Rústin er vel gróin. Suðvestan í rústinni vex birki.

Engjasláttur mun hafa verið stundaður í eyinni áður fyrr (Jón Gíslason 1973:114).

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir að Laugardælir hafi haft dúntekju í einum hólmanni í Ölfusá (1918-1921:120).

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar þarf að leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins til að raska henni og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

5

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Hraungerðishreppur

Tákntala

8706

Hverfi

Landareign

Laugardælur

Nr

Heiti

Laugardælaferja

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

27.11.2008

GPS Staðsetning

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Ferjustaður

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Lítill

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Við austurbakka Ölfusár, norður af eyðibýlinu Svarfhóli í landi Laugardæla. Norðan við Búrfellslínu 2. Við norðurenda golfvallar.

Heimildir og munnmæli

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Annað bindi. Kaupmannahöfn 1918-1921.
Jón Matthíasson. „Lýsing Arnarbælisþinga 1840.“ Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess III. Reykjavík 1937. Bls. 79 - 94.
Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. Búnaðarsamband Suðurlands. Reykjavík 1981.
Örnefnaskrá, Laugardælur. Úr safni UMF Baldurs í Hraungerðis-hreppi 1938-1939. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Lýsing

Ferjustaður.

Ekki er hægt að tilgreina nákvæman stað fyrir ferjustaðinn, enda trúlegt að hann hafi verið dálítið á reiki eftir aðstæðum (vindi, straum, árstíð o.s.frv.). Sennilegast hefur hann verið austan megin við hornið norðvestur af eyðibýlinu og norðan í Ferjuholti.

Ofar í ánni er örnefnið Skiphóll. Slík örnefni benda eindregið til þess að þar hafi ferjubátur verið geymdur eða komið að. Einn slíkan er að finna við Þjórsá, ofan við Þjótanda.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir: „Hjer frá staðnum brúkast ferja yfir Ölverssá og hefur nú brúkast yfir þeirra minni, sem nú lifa. Tollur geldist eftir siðvenju, en staðarhaldarinn hirðir skip og flutningsmenn vetur og sumar.“ (1918-1921:122).

Af þessu má draga þá alyktun að ferja hafi verið þarna a.m.k. frá 1640, líklega lengur.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Fornleifaskrá

Aðalnr.

8

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Táknatala

8717

Hverfi

Landareign

Kross?

Nr

-

Heiti

-

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

7.11.2008

GPS Staðsetning

E 394162 N 388588

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

-

Skekka

5

Tegund minja

Garður

Tilgáta/Niðurstaða

Göngugarður

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

-

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

5

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

5

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

-

Lega og staðhættir

Ca. 80 m V af þjóðvegi (hringveginum) og norðan við og út frá hraunhóli. Undir rafmagnslínu. Í mýri.

Heimildir og munnmæli

Bjarni F. Einarsson. Fornleifakönnun á Búrfellslínu 3A. Ölfusleið. Vegna mats á umhverfisáhrifum. Óbirt skýrsla, dags. 11.2. 1998. Reykjavík.

Lýsing

Garður.

Ca. 80 m langur (NNV - SSA).

Úr stóru grjóti, 1,5 - 2,5 m breiður og 0,3 - 0,4 m hár.

Garðurinn er nokkuð sokkinn í mýrina, en grjótið greinilegt.

Garðurinn liggur frá hraunhóli í austri að læk í vestri, en ekki lengra.

Rúst X er skammt austan við norðurenda garðsins.

Teikning/Ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi garðsins þarf að rannsaka hann með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja. Garðurinn gæti verið eldri en 1550. Garðurinn var fyrst skráður 5/2 1998. GPS mælt við A - endann.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

9

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Kross?

Nr

-

Heiti

-

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

7.11.2008

GPS Staðsetning

E 394083 N 388715

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

-

Skekkja

6

Tegund minja

Fjárhús

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Lélegt

Aldur

1900-

Í eyði

-

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

1

Varðveislugildi

Ekkert

Einkunn 2

0

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

-

Lega og staðhættir

Ca. 70 m S af þjóðvegi (hringvegi), sunnan undir litlum hólum við mýri, skammt vestur af læk.

Heimildir og munnmæli

Bjarni F. Einarsson. Fornleifakönnun á Búrfellslínu 3A. Ölfusleið. Vegna mats á umhverfisáhrifum. Óbirt skýrsla, dags. 11.2. 1998. Reykjavík.

Lýsing

Fjárhús.

10 x 22 m (N - S).

Veggir úr grjóti (og torfi), 1 - 2 m breiðir og 0,4 - 1,3 m háir.

S - gafl vantar nær alveg og hefur verið úr timbri, þar hafa dyr verið. N - gaflinn er lítilfjörlegur og þar gæti einnig hafa verið timburþil. Þar má sjá járnstunnu neðarlega sem myndað hefur loftrás út úr húsinu. Þar hefur verið hlaða.

Garðlög eru greinileg allstaðar að innanverðu í austur hlutanum (fjárhúsinu).

Eftir endilöngu fjárhúsinu, nær suður langvegg, er steypdur garður (jata). Við norðurenda hennar er fjárbað úr steypu.

Talsvert er af járnrusli í rústinni (bárujárn og annað járn).

Á loftljósmynd sem notuð var við vettvangskönnunina 1998, sést að húsið var uppistandandi þegar sú mynd var tekin. Húsið er því nýlega fallið.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Enga mótvægisáðgerða er þörf þó rústin þurfi að víkja vegna framkvæmda. Hún var fyrst skráður 5/2 1998.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

63

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Kotströnd

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

3.4.2008

GPS Staðsetning

E 395349 N 387018

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

26

Skekkja

5

Tegund minja

Rúst

Tilgáta/Niðurstaða

Hesthús

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

5

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

5

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 70 m SA af þjóðvegi nr. 1. Sunnan í áberandi hól (Hóllinn/Kotstrandarhóll). Í haga.

Heimildir og munnmæli

Örnefnaskrá. Kotströnd. Athugasemdir. Handrit.
Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í ísl. fræðum.

Lýsing

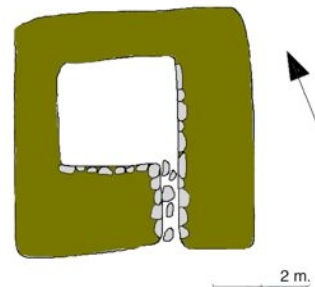
Rúst.

5 x 6 m (ANA - VSV). Veggir úr grjóti og torfi, 1 - 2 m breiðir og 0,1 - 0,7 m háir. Dyr eru í SA - horni á suðurvegg. Garðlög eru greinileg að innanverðu og á stöku stað á utanverðum suðurvegg. Rústin er grafinn inn í hallann þannig að norðurveggur er nær allur grafinn niður. Rústin er vel gróin grasi og mosa.

Að sögn ábúanda var þarna hesthús, sem enginn hestur taldi í sökum álfa í hólnum. Man hann vel eftir húsinu.

Ekki er hægt að útiloka að húsið sé eldra en 100 ára að stofni til, þó heimamenn telji það yngra.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Olympus E-410

Athugasemdir

Að sögn ábúanda er þetta mannvirki ekki eldra en 100 ára. Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar þykir ástæða til að kanna aldurinn frekar og sæta þeim skilmálum sem Fornleifavernd ríkisins kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

68

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

7.11.2008

GPS Staðsetning

E 393450 N 389093

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

5

Tegund minja

Rúst

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Lítill

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

6

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

6

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 12 m A af sorpeyðingarstöð. Í slakka í haga.

Heimildir og munnmæli

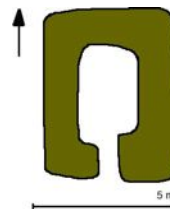
Lýsing

Rúst.

4,5 x 6 m (N - S). Veggir úr grjóti og torfi, 1 - 1,5 m breiðir og 0,3 - 0,6 m háir. Dyr snúa mót S. Garðlög sjást á N - gafli innanverðum.

Fornleifar nr. 69 liggja þétt upp við austurvegg rústarinnar.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar þarf að rannsaka minjarnar með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

69

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

11.11.2008

GPS Staðsetning

E 393452 N 389120

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

5

Tegund minja

Garður

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Lítill

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

5

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

5

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 50 m suður af malarvegi og 20 m vestur af sorpeyðingarstöð. Í móa.

Heimildir og munnmæli

Lýsing

Garður.

2 - 3 m breiður og 0,2 - 0,4 m hár og um 40 m langur, úr grjóti (N - S). Garðurinn liggur þétt upp að rúst 68.

Hve langt til SSV hann nær var ekki kannað. En suður af rúst 68 er garðurinn skorinn af malarvegi suður af sorpeyðingarstöðinni. Hann heldur svo áfram handan vegarins.

Hvort garðurinn hefur haldið áfram til norðurs eða verið hluti af garði 72 er ekki víst.

N - endinn er laskaður af nýlegum jarðvegsframkvæmdum (vatns- eða rafmagnslagnir).

Teikning/Ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi garðsins þarf að rannsaka hann með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja. GPS mælt við norðurendann þar sem hann er laskaður af jarðraski.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

70

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

-

Nr

-

Heiti

-

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

7.11.2008

GPS Staðsetning

E 393595 N 389148

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

5

Tegund minja

Gerði

Tilgáta/Niðurstaða

Rétt

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

6

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

6

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 30 m vestur af hringveginum. Í haga.

Heimildir og munnmæli

Lýsing

Gerði.

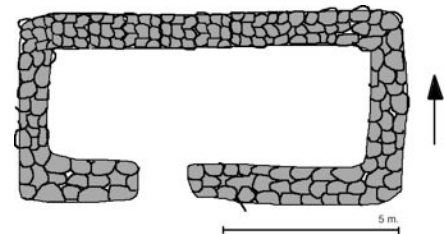
6,5 x 13 m (A - V). Veggir úr hraungrjóti, 1 - 1,5 m breiðir og 0,1 - 0,4 m háir.

Dyr eru á gerðinu mót suðri, vestarlega á suðurvegg.

Veggirnir eru mosagrónir og botn gróinn grasi.

Vestan við gerðið eru undirstöður undan gaddavírsgirðingu sem liggja í NV - SA. Þetta eru ungar minjar.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi gerðisins þarf að rannsaka það með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

71

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

7.11.2008

GPS Staðsetning

E 393917 N 388751

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

5

Tegund minja

Rúst

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

6

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

6

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 10 m austan við heimreið að hótél Eldhestum og um 35-40 m S af staur 186 á Búrfellslínu 2. Efst á grasi grónum hól í túni.

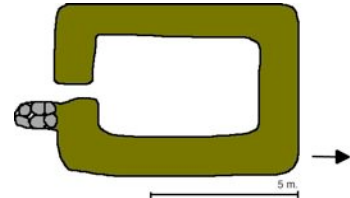
Heimildir og munnmæli

Lýsing

Rúst.

6 x 8 m (N - S). Veggir úr grjóti og torfi, 1,5 - 2 m breiðir og 0,6 - 1 m háir. Dyr snúa mót S. Mikið er af grjóti á gólfi í suðurhluta rústarinnar. Garðlög sjást vel að innanverðu. Út úr kampi að austan.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar þarf að rannsaka hana með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

72

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

12.11.2008

GPS Staðsetning

E 393917 N 388751

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

5

Tegund minja

Garður

Tilgáta/Niðurstaða

Varnargarður

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Sæmilegt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

5

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

5

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 60 - 70 m vestur af hringveginum og um 35 m NV af rúst nr. 70. Á svæðinu á milli rústar 68 og 70.

Heimildir og munnmæli

Lýsing

Garður.

Um 80 - 90 m langur (NV - SA), 2 - 2,5 m breiður og 0,1 - 0,3 m hár. Úr hraungrjóti. Garðurinn er býsna hlykkjóttur og virðist fylgja brún sem þarna hefur myndast á milli hrauns og haga. Garðurinn er mosagróinn. Hann gæti hafa verið hluti af garði nr. 69.

Teikning/Ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi garðsins þarf að rannsaka hann með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja. Garðurinn gæti verið eldri en 1550. GPS mælt við austurendann.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

73

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Hellir

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

12.11.2008

GPS Staðsetning

E 402632 N 384633

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

5

Tegund minja

Ferjustaður

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Timab. hættumat

Vegagerð

Timab. hætta

Mikil

Merkja?

Já

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Við vesturbakka Ölfussár, nálægt Búrfellslínu 2 og minni línu skammt suður af henni.

Heimildir og munnmæli

Jón Matthíasson. „Lýsing Arnarbælisþinga 1840.“ Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. *Landnám Ingólfs*. Safn til sögu þess III. Reykjavík 1937. Bls. 79 - 94.

Birna Lárusdóttir og Elin Ósk Hreiðarsdóttir. Fornleifa-skráning í Helli, Ölfushreppi. Fornleifastofnun Íslands. Reykjavík 2004. Örnefnaskrá. Hellir. Guðmundur Kristinnsson. Saga Selfoss I. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn. Örnefnatal í Hellislandi 1931. Skyggir II. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Lýsing

Ferjustaður.

Ekki liggur alveg ljóst fyrir hvar ferjustaðurinn er nákvæmlega, enda líkur á að hann hafi verið á nokkuð stóru svæði sem náð hefur upp með ánni að Neðra Gili sunnan Gilholts.

Hér er hann þó talinn vera um 10 - 15 m ofan við lítið nes sem gengur út í ána. Þar er sendin strönd og þaðan virðast liggja götur niður með ánni í átt að núverandi malarvegi.

Ferjustaðurinn hefur varla verið neðan við áðurnefnt nes (sjá neðri mynd). Þar háttar ekki vel til lendingar. Stundum getur þó landingin hafa verið á nesinu sjálfu sbr. neðri mynd.

Nálægt ferjustaðnum var Kallþúfa, neðan við Hellisholt. Þaðan var kallað yfir ána. Þessi þúfa hefur væntanlega verið sunnan við ferjustaðinn, ekki langt frá þar sem Hellisbrú (gamla þjóðleiðin) kemur niður sbr. fornleifar nr. 75).

Ferjubærinn var Laugardælir, austan ár, en Hellisbóndinn átti fría ferju auk 40 fiska fyrir átroðning.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Fornleifaskrá

Aðalnr.

74

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Hellir

Nr

Heiti

Grímsklettar

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

13.11.2008

GPS Staðsetning

E 402517 N 384597

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

6

Tegund minja

Staður tengdur þjóðtrú

Tilgáta/Niðurstaða

Aftökustaður

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Já

Minjagildi

Lítið

Einkunn

3

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

7

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Áberandi klettur um 70 - 80 m vestan við ferjustaðinn við Þjórsá.

Heimildir og munnmæli

Birna Lárusdóttir og Elín Ósk Hreiðarsdóttir. Fornleifaskráning í Helli, Ölfushreppi. Fornleifastofnun Íslands. Reykjavík 2004. Bjarni Harðarsson. Landið, fólkið og þjóðtrúin. Árnassýsla. Selfossi 2001. Jón Vestmann. „Lýsing Selvogspinga 1840.“ Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. *Landnám Ingólfs*. Safn til sögu þess III. Reykjavík 1937. Bls. 95 - 122. Örnefnatal í Hellislandi 1931. Skyggirnir II. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Lýsing

Staður tengdur þjóðtrú.

„Munnmæli segja, að Erlendur gamli lögmaður á Strönd í Selvogi hafi vegið þar mann og annan hjá Ámundarmúla í Þórustaðalandi.“ (Örnefnatal bls. 2).

Á svæðinu eru tveir mjög áberandi klettur (sbr. nafnið í fleirtölu). Ekki er gott að segja við hvorn klettinn atburður sá er munnmælin segja frá hafi gerst.

Erlendur lögmaður, sem hér er nefndur var Þorvarðarson (d. 1575). Hann var lögmaður sunnan og austan 1521 - 1552. (Jón Vestmann 1937:101). Um hann eru margar þjóðsögur. Þeirri tilgátu er varpað fram hér að Erlendur hafi tekið mann af lífi við klettana, þann vestari. Sá klettur er dæmigerður gálgaklettur þar sem tré hefur verið sett yfir skoru og menn látnir falla þar niður og hengdir (Sjá ljósm). Slíkir aftökustaðir eru gjarnan við alfaraleiði, en Hellisbrúin (gamla leiðin að ferjustaðnum) liggur þarna skammt hjá (fornleifar nr. 75). Við aftökustaði hafa stundum fundist beinagrindur óvænt.

Í klettunum mun hafa verið álfabyggð (Bjarni Harðarsson 2001:67).

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

GPS var mælt við eystri klettinn. Mælt er með eftirliti ef framkvæmdir verða í námundan við klettana (beinagrindur?).

Fornleifaskrá

Aðalnr.

75

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Hellir

Nr

Heiti

Hellisbrú

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

13.11.2008

GPS Staðsetning

E 402316 N 384349

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

5

Tegund minja

Þjóðleið

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Já

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Leiðin hefur legið frá Ingólfsfjalli austur að ferjustaðnum yfir Þjórsá í landi Hellis. Yfir holt og mýri.

Heimildir og munnmæli

Birna Lárusdóttir og Elin Ósk Hreiðarsdóttir. Fornleifaskráning í Helli, Ölfushreppi. Fornleifastofnun Íslands. Reykjavík 2004.
Jón Matthíasson. „Lýsing Arnarbælisþinga 1840.“ Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. *Landnám Ingólfs*. Safn til sögu þess III. Reykjavík 1937. Bls. 79 - 94.
Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. Búnaðarsamband Suðurlands. Reykjavík 1981.
Örnefnatal í Hellislandi 1931. Skyggirnir II. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Handrit. Örnefnasafn.

Lýsing

Þjóðleið.

Leiðin (vegurinn) er upp hlaðinn þar sem hann fer yfir mýrar. Þar sem hann var skoðaður (efri mynd) er hann 3 - 4 m breiður og 0,5 - 0,6 m hár (NV - SA). Hann er mjög vel gróin grasi.

Þegar leiðin kemur að Ferjuholtinu hefur stígur verið lagður ofan í hann að mestu leyti. Liggur leiðin svo niður að ánni (neðri mynd) og er neðsti kaflinn alsettur grenitrjám. Þar var GPS mælt: E 402561 N 384410.

Líklega hefur leiðin svo legið með núverandi vegi að ferjustaðnum. Sagt er að skammt vestur af ferjustaðnum hafi hleðslur í veginum sést (Birna Lárusdóttir o.fl. 2004:20).

Við þessa leið gæti Kallþúfa hafa verið!

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi leiðarinnar þarf að rannsaka hana með leyfi Fornleifaverndar ríkisins og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja. Leiðin var GPS mæld þar sem upphlöðnum kafla hans endar við Ferjuholtið. Fáar götur af þessari gerð eru enn til og því mætti friðlýsa götuna sem góðan fulltrúa sinnar tegundar.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

76

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Bakkárholt

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

20.11.2008

GPS Staðsetning

E 396467 N 386728

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Rúst

Tilgáta/Niðurstaða

Stekkur

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Lítill

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Norðan í lágum hamri í haga. Um 90 - 100 m NV af læk og 22 m VNV af Búrfellslínu 2.

Heimildir og munnmæli

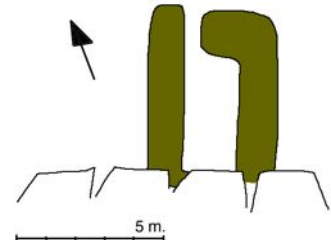
Lýsing

Rúst.

4,5 x 5,5 m (NNA - SSV). Veggir úr torfi og grjóti, 1 - 1,5 m breiðir og 0,2 - 0,3 m háir. Dyr snúa mót NNA. SSV veggurinn er hamar.

Rústin er vel gróin grasi.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar þarf að leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins til að raska henni og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

77

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Bakkárholt

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

20.11.2008

GPS Staðsetning

E 396407 N 386607

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Rúst

Tilgáta/Niðurstaða

Eyðibýli/sel

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Ágætt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Lítill

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

7

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

7

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Um 100 m SV af rúst nr. 76 og um 100 m NV af læk (Bakkárholtslæk). Í þyfðum haga suður af Stóra - Öxnaholti.

Heimildir og munnmæli

Lýsing

Rúst.

Rústin er um 20 m í þvermál og 0,7 m há. Ekki er hægt að sjá nett lag á henni annað en þetta er mannvirki. Hún er mjög þýfð og vel gróin.

Hugsanlega er þetta óþekkt kotbýlirúst eða sel. Sé það rétt breytist minja- og varðveislugildið í hátt (8).

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar þarf að leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins til að raska henni og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

78

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Sandhóll

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

20.11.2008

GPS Staðsetning

E 396189 N 386810

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Rúst og garður

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

2

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Sæmilegt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Vestan í Stóra - Öxnaholti, um 100 m vestur af uppistandandi beitarhúsi. Í haga.

Heimildir og munnmæli

Lýsing

Rúst og garður.

1) Rúst.

3,5 x 4,5 m (A - V). Veggir úr torfi (og grjóti?, 0,5 - 1 m breiðir og 0,2 - 0,4 m háir. Dyr hafa trúlega snúið mót V.

Rústin er þýfð og vel gróin.

2) Garður.

Liggur austur úr rústinni, úr torfi (og grjóti?) 1 - 1,5 m breiður og 0,2 - 0,4 m hár. Hann er vel gróinn.

Um 10 m SSA af rústinni er lægð sem gæti geymt niðurgrafna rúst.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar og garðsins þarf að leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins til að raska henni og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

79

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Sandhóll

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

21.11.2008

GPS Staðsetning

E 396221 N 386916

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Fjárhús

Tilgáta/Niðurstaða

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Ekkert

Hætta

Engin

Ástand

Sæmilegt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Mikil

Merkja?

Nei

Minjagildi

Talsvert

Einkunn

6

Varðveislugildi

Talsvert

Einkunn 2

6

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Undir og austan í vegaslóða og 22 m VSV af Búrfellslínu 2. Á Stóra - Öxnaholti. Í haga.

Heimildir og munnmæli

Páll Auðar Þorláksson bóndi á Sandhóli.

Lýsing

Fjárhús.

7 x 10 m (A - V). Veggir úr torfi og grjóti, 1,5 - 2 m breiðir og 0,1 - 0,6 m háir. Vesturhluti rústarinnar er skorinn af vegaslóða og því er upphafleg lengd hennar óviss, en hún hefur þó ekki verið meiri en 14 m. Dyr hafa væntanlega snúið mót V.

Rústin er þýfð og vel gróin.

Hugsanlega er heystæði suðaustan við rústina.

28 m austur af rústinni og ofar með vegaslóðanum er fjárhúsarúst sem einnig er skorin af umræddum vegaslóða. Þá rúst byggði faðir núverandi bónda á Sandhóli eftir 1910. Er rústin því ekki fornleifar skv. lögum. Tók það fjárhús við fjárhúsinu sem hér er skráð. Hús þetta er verr farið en hið eldra.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi rústarinnar þarf að leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins til að raska henni og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.

Fornleifaskrá

Aðalnr.

80

Sýsla

Árnessýsla

Sveitarfélag

Ölfus

Tákntala

8717

Hverfi

Landareign

Gljúfurholt

Nr

Heiti

Undirnr.

1

Skrásetjari

Bjarni F. Einarsson

Dags.

4.12.2008

GPS Staðsetning

E 395168 N 387603

Viðmiðun

Isn 93

M.y.s.

Skekkja

3

Tegund minja

Garður

Tilgáta/Niðurstaða

Túngarður

Verk

Suð 08

Fjöldi

1

Hættumat

Landeyðing

Hætta

Talsverð

Ástand

Sæmilegt

Aldur

1550-1900

Í eyði

Tímab. hættumat

Vegagerð

Tímab. hætta

Lítill

Merkja?

Nei

Minjagildi

Lítið

Einkunn

4

Varðveislugildi

Lítið

Einkunn 2

4

Friðlýsa?

Nei

Friðlýst?

Nei

Hvenær

Lega og staðhættir

Eftir endilöngum suðvestanverðum kletta- og malarás, um 7 - 90 m austur af Gljúfurárholti. Í haga.

Heimildir og munnmæli

Lýsing

Garður.

Um torfi og grjóti, 0,1- 0,3 m hár og 1,5 - 2 m breiður. Hann er um 70 m langur en ekki var hægt að rekja hann lengra frá austurendanum, sem var við stóran og áberandi stein.

Garðurinn er nokkuð blásinn og víða rof í honum.

Að öðru leyti er hann sæmilega gróinn.

Teikning/ljósmynd

Ljósmynd

Ljósmyndari

Bjarni F. Einarsson

Filma nr./teg. myndar

Fuji FinePix S7000

Athugasemdir

Ef ekki er hægt að tryggja öryggi garðsinsþarf að leita leyfis Fornleifaverndar ríkisins til að raska honum og sæta þeim skilmálum sem embættið kann að setja.